

Далеч от родната страна: темата за изгнанието в някои произведения на Уилям Съмърсет Моъм

Боян Денизов

Away from native land: the theme of exile in some works by William Somerset Maugham: The article deals with one of the most typical themes in William Somerset Maugham's stories i.e. the theme of exile. This theme is present both in his novels and his short stories. It is described in all its complexity and ambiguity—as a blessing as well as a curse in a lot of variants. With the increased mobility of today's mankind, this phenomenon becomes a crucial problem for millions of people, hence its importance. Maugham has a lot to tell us about it.

Key words: exile, identity, culture clash, ambiguity, individual rebellion

ВЪВЕДЕНИЕ

В голямото по обем творчество на Уилям Съмърсет Моъм (1874-1965) темата за изгнанието, за принудителното или доброволно напускане на родната страна и култура е една от най-често присъстващите теми. Писателят отново и отново се връща към нея през целия си дълъг творчески живот. Тя присъства както в много от най-кратките му разкази, така и в повестите и романите му, включително и в последния му роман — „Острието на бръснача“ (1944г.), където всички герои са на практика изгнаници. Дори само изброяването на произведенията на Моъм на тази тема ще отнеме няколко страници. Ще спомена само някои от тях, които са привлекли вниманието ми: „Луна и Грош“ (The Moon and Sixpence) 1919г., „Червенокосия“ (Red) 1921г., „Падението на Едуард Барнард“ (The Fall of Edward Barnard) 1921г., „Вирът“ (The Pool) 1921г., „Немецът Хари“ (German Harry) 1924г., „Французинът Джо“ (French Joe / Another man without a country) 1926г., „Мираж“ (Mirage) 1929г., „Лотофагът“ (The Lotus Eater) 1935г. и много, много други. [1], [4]

ИЗЛОЖЕНИЕ

Трябва да се има предвид, че през живота си Моъм е пътешествал много. Той посещава различни страни, включително и трудно достъпни и отдалечени от родната му Англия места. Както самият той казва (в разказа „В чужда земя“ (In a Strange Land) 1924г.: „Характерът ми е такъв, че обичам да странствувам....пътувам, за да наблюдавам хората.“ [1]

Материалната му обезпеченост и британското гражданство правят възможни тези пътувания в една епоха, когато малко хора по света могат да си позволят такъв лукс. (Това е времето преди развитието на масовия туризъм.) Тези пътувания го снабдяват с огромен материал за литературните му произведения, чиито сюжети често се разгръщат из различни екзотични места. Да не забравяме, че Моъм е и автор на пътеписи. Всъщност границата между пътеписа и художествената литература у Моъм често е размита.

Самият Моъм още от раждането си е истински гражданин на света. Роден в Париж (но на територията на британското посолство), учи в Германия, пребивава в Швейцария, САЩ, Индия, Китай, Тихоокеанските острови, Русия и къде ли още не, а последните години от живота си прекарва на Френската ривиера.

Тези пътувания разширяват кръгозора му, поставят го в контакт с най-различни култури и цивилизации. Затова и героите му са с всевъзможни националности. И все пак Моъм си остава англичанин по дух и идентичност и неговата гледна точка е на един либерален, толерантен англичанин, който се опитва да разбере другите.

Трябва да се има предвид, че Моъм има двусмислено отношение към изгнанието: то може да донесе щастие и удовлетворение, но така също и мъка и

страдание. То може да бъде както благославия, така и проклятие. Към първата група спадат такива творби като „Луна и грош“, „Падението на Едуард Барнард“, „Французинът Джо“, „Лотофагът“ и др. Към втората група може да се причислят „Вирът“, „Мастерсън“, „Мъжът от Глазгоу“ и др. при уговорката, че това разделяне е до голяма степен опростителско. Героите на Моъм често имат смесени чувства към родината си, а понякога първоначалното отношение еволюира и се превръща в своята противоположност.

Мотивите за изгнанието могат да бъдат най-различни. Те могат да са резултат на външни фактори, но могат да бъдат и вследствие на собствена воля. Например Чарлз Стрикленд от „Луна и грош“ напуска Европа заради Таити в търсене на красотата и свободата да твори така, както смята, че трябва. Едуард Барнард бяга от Чикаго в Таити за един по-спокоен и природосъобразен живот. Но пък от друга страна Мастерсън от едноименния разказ мечтае само за едно — да се завърне в родната си Англия и да умре там. Също и главният герой на разказа „Мъжът от Глазгоу“ мечтае да се върне в родния си град, въпреки лошата му репутация на място със студен и влажен климат, след като е изпитал на собствен гръб адската жега във вътрешността на Испания. Съществуват и междинни състояния: Уорбъртън от разказа „В покрайнините на империята“ (оригиналното заглавие е The Outstation) си остава духовно свързан с Англия и английския начин на живот дори и в джунглите на Борнео, но желае да бъде погребан не в Англия, а там където е преминал почти целия му съзнателен живот. Но героят от разказа „Тайпанът“ (чието име ние така и не узнаваме до самия край) е ужасен от възможността да умре и да бъде погребан далеч от родината си. Често пъти Англия, която много от героите на Моъм познават и обожават, се променя толкова много през време на тяхното отсъствие, че те не могат да я познаят и са разочаровани повече или по-малко от нея: например Гросли от разказа „Мираж“ и отново Уорбъртън. Понякога причините за изгнанието могат да бъдат твърде банални: лошо здраве, което изисква по-топъл климат („Червенокосият“ и „Макинтош“), несподелена любов (Джордж Медоус от разказа „У дома“), доброволно отшелничество вследствие на разочарование от хората („Немецът Хари“), поредица от несполуки от различен характер („Французинът Джо“) и т.н. Интересно е да се каже, че разказът „Французинът Джо“ има и друго заглавие — „Още един човек без родина“. Типично по английски, Моъм се самоиронизира за своята обсебеност от тази тема.

Всички тези драматични конфликти, майсторски описани от писателя с типичния за него психологизъм, потвърждават една от основните тези на Моъм, която упорито се появява отново и отново през цялото му творчество, а именно: човекът е противоречив в самата си същност; той не може да бъде никога докрай разбран и винаги може да те изненада с нещо напълно неочаквано.

Особено място сред творбите на Моъм заема, според мен, разказа „Вирът“ (The Pool) 1921г. Това е един от малкото разкази на Моъм, където почти няма хумористични елементи. В скоби казано, самият Моъм гледа на себе си преди всичко като на хуморист и отказва да приема прекалено сериозно както себе си, така и литературата и изкуството въобще. „Вирът“ е една трагична история за изключителната трудност (почти невъзможност) на двама души от съвсем различни култури да постигнат някакво приемливо съжителство помежду си. Както шотландецът Лосън, така и самоанката Етел Бревалд не могат да надмогнат собствените си национални особености, въпреки силната си любов един към друг. И съвсем закономерно, тяхната страстна любов се превръща първо в безразличие, а после и в омраза. Дори такова силно чувство като любовта не може да победи мощните сили на инерцията и традицията, на предразсъдъците и подозренията, на различията в ценностите и начина на живот. Културната идентичност на един човек, веднъж създадена, трудно може да се промени. Опитът за напускане на една

културна система и преминаването в друга може и да унищожи човека. Съдбата на Лосън е едно пророческо предупреждение относно наивната вяра в мултикултурализма, която не държи сметка за специфичните особености на отделните нации и техните култури, които често са взаимно изключващи се. В този смисъл разказът е напълно актуален и през нашия 21-ви век.

Никак не е случайно, че Моъм често избира за място на действието тропическите острови в Тихия океан. Тази представа за тези острови като за земен рай, населяван от дружелюбни и непоковарени от цивилизацията туземци, като място на лек, свободен и приятен живот, изпълнен с чувствени наслади, има дълга традиция в западната култура. Тази тема е твърде обширна, но важно е да се каже, че за много европейци и американци, южните морета се превръщат в антитезата на европейската цивилизация и култура включително християнската и основа. Хавай, Таити, Самоа и пр. са не-Европа и не-Америка, те олицетворяват всичко това, което модерната, индустриална цивилизация не е. Културният сблъсък между тези два свята е изключително силен именно защото те са така различни. А това е благодатна основа за драматични литературни произведения.

Много често причините за доброволното изгнание са наивното идеализиране на далечни и екзотични земи и култури, упоритата вяра в един красив мит. Немалко от героите на Моъм са романтични и сантиментални хора, например шведът Нилсон от „Червенокосият“, Томас Уилсън от „Лотофагът“ и др. Романтичните представи често се сблъскват със суровата реалност и биват опровергани от нея, а понякога дори водят човека до гибел, но Моъм се въздържа да съди или осмива героите си. Вероятно защото си дава сметка, че „Склонността към създаване на митове е дълбоко присъща на човека....Това не е нищо друго освен бунта на романтизма срещу баналното в живота.“ [2] В реалността, може би най-типичният пример в това отношение си остава Пол Гоген и не е случайно, че Моъм се вдъхновява от неговата съдба, за да напише „Луна и грош“, макар че героят на Моъм Чарлз Стрикланд не се покрива напълно с Гоген. Самият Гоген е жертва на мита за Таити, но в същото време самият той съзнателно го подхранва в съзнанието на европейската публика. [3]

Изгнанието често завършва със смърт. При това тази смърт почти винаги е глупава и жалка. Тя е личен провал в „Дъжд“, логично следствие на един объркан живот, изпълнен с грешни решения („Вирът“), недооценяване на конкретните обстоятелства, в които един човек е поставен („В покрайнините на империята“), маниакална обсебеност от нещо („Луна и грош“) и пр. Въпреки, че непрекъснато описва човешките слабости и недостатъци, Моъм се възхищава на хората, които се изправят срещу традиционното и общоприетото, за да градят сами живота си, дори и когато това е свързано със страдание. Както самият Моъм пише в разказа „Лотофагът“: „Повечето хора, всъщност почти всички водят живота, който обстоятелствата им налагат... Много рядко ще срещнете човек, който смело е взел живота си в свои ръце. И ако ви се удаде такъв случай, струва си да се вгледате добре в него.“ [1]

Просто казано, Моъм обича и се възхищава от ярките и силни индивидуалности и много от героите му са именно такива — чудаци, които бягат от обществото и неговите ограничения като начин да запазят собствената си идентичност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Времето, в което живеем е времето, на глобализацията. Никога преди движенията на хора по цялото земно кълбо не са били толкова масови и всеобхватни. Десетки милиони хора от всякакви страни и култури мигрират в търсене на по-добър живот за себе си и за близките си. Емиграцията създава много възможности, но тя също засилва проблема с идентичността на индивида. Този

проблем няма лесни решения и може да доведе и до лични драми на много хора. Затова не е зле да прочетем внимателно Моъм, който често анализира този проблем в дълбочина. Както всички сериозни писатели, Моъм е донякъде и пророк. По въпроса за изгнанието и идентичността той има какво да ни каже. Неговите произведения си остават актуални, макар и писани преди около век. Както всяко истинско изкуство.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Моъм, Съмърсет. Избрани творби в три тома. Народна култура, София, 1988.

[2] Моъм, У. С. Луна и Грош. Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1986.

[3] Перюшо, Анри. Животът на Гоген. Български художник, София, 1971.

[4] Wikipedia: Maugham W. S. Biography and Bibliography.

За контакти:

Боян Аркадиев Денизов, Катедра „Чужди езици“, Русенски Университет „Ангел Кънчев“, тел. 082 888 815, e-mail: bdenizov@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.